

KIRKEBLAD

for sognene i Rudbjerg

EFTERÅR 1994

L æ r e b o g
i den
Evangelisk-christelige Religion,
indrettet
til Brug i de danske Skoler.

Sælges niindbunden for 8 Skilling Dansk.

Kjøbenhavn 1791.

Trykt hos Johan Frederik Schultz,
Bogs og Anlægsbogtrykker.

INDHOLD:

Biskop Nicolai Edinger Balle (1744 - 1816)	2
Den ny menighedsrådslov	5
Kulturcenter Dannelunde skole	6
Lokalstof	7
Kalender	11
Spor i kirken 8: Autografer	12

Som det med al ønskelig tydelighed vil fremgå af dette kirkeblad, er det her i efteråret, at 250 års dagen for biskop Balle kan fejres. Her ses titelbladet til hans nok mest berømtel/berygtede værk: Balles lærebog - eller lærebog i den Evangelisk-christelige Religion, indrettet til brug i de danske skoler.

Biskop Nicolai Edinger Balle (1744-1816)

Den 12. oktober er det 250 år siden, at N. E. Balle fødtes i degnestuen i Vestenskov. Han var biskop over Sjælland fra 1738 til 1808, forfatter til »Balles lærebog«, hovedmanden bag Evangelisk-kristelig salmebog, én af ophavsmændene til den første folkeskolelov og meget andet.

Af Holger Villadsen

På én af kirkebænkene i Branderlev kirke kan man den dag i dag finde en lille mindeplade i anledning af, at den sjællandske biskop N. E. Balle havde aflagt kirken et besøg. Han havde ikke været der i embedsmæssig sammenhæng, men besøgt kirken som privatperson og sat sig på en almindelig kirkebænk ned midt i kirken, fordi han følte trang til at besøge sin hjemegn og familie på Lolland ved en rekreation efter sin kones død i 1802. Mindepladen er et lille tegn på den store agtelse, som han nød i samtiden.

Lollands-Falster var på det tidspunkt i 1802 endnu ikke selvstændigt stift, men var en del af Fyns stift, og Balle var altså på besøg i et fremmed stift. Sjællands stift, som Balle var biskop over i 26 år fra 1783 til 1807, var det mest betydningsfulde stift og meget stort. Det er senere blevet delt i tre stifter: København, Roskilde og Helsingør. Men når Balles anseelse var så stor, skyldtes det ikke kun hans indsats inden for stiftets rammer - det skyldtes især hans indsats på landsplan som

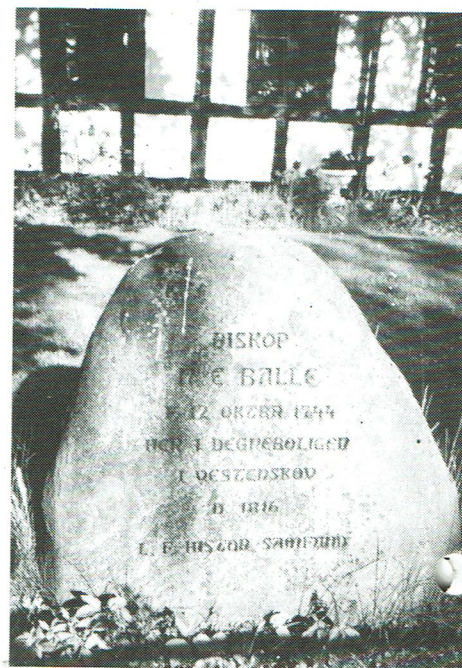
lærebogsforfatter, som debattør, som salmebogsredaktør og meget mere.

N.E.S. Grundtvig og N.E. Balle

Et andet tegn på Balle's store anseelse kan vi finde i salmebogen, hvor han er omtalt i Grundtvigs salme *Tusind år stod Kristi kirke* (DDS 282). Salmen er skrevet i 1826 i anledning af tusindårs-festen for Ansgars komme til Danmark i 826. Grundtvig takker i vers 5 for salmedigtere og forkyndere i Danmark, lige fra Ansgar til Balle:

*Tak for disse grønne lunde,
du os gav i folkevang!
Tak for alle fuglemunde,
du oplod til salmesang!
for hver læbe, som med flid
løfted røst i nådens tid:
tak, vor Fader! for dem alle,
fra Ansgarius til Balle!*

Det er en stor ære at blive nævnt på linje med Ansgar, og når Grundtvig nævner ham i denne sammenhæng, skyldes det ikke kun, at Balle rimer på alle. Grundtvig så Balle som én af

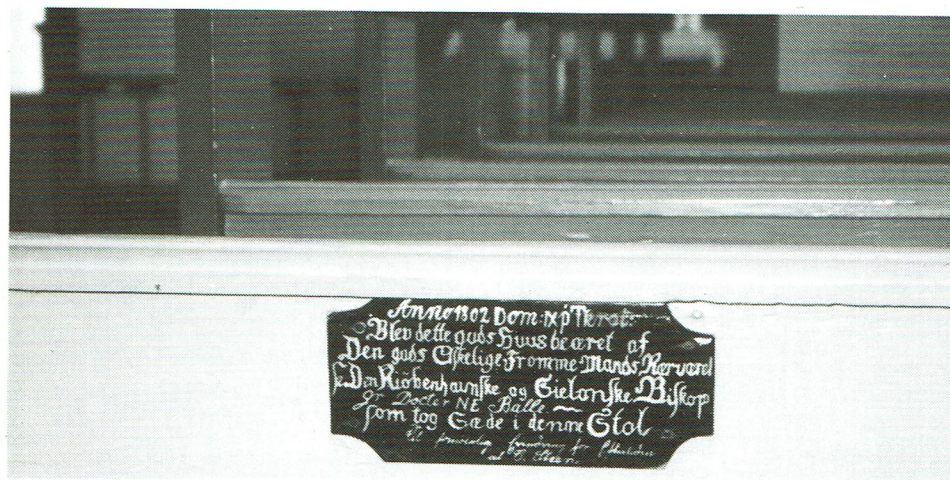
de største forkæmpere for den kristne tro - især når han sammenlignede ham med alle andre i samtiden.

Grundtvig selv gjorde oprør mod rationalismen, der havde præget slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet. Og i denne kamp opfattede han Balle som et forbillede, selv om der var stor forskel på deres virkemidler: Grundtvig brugte i sin kamp i høj grad salmer og myter, mens Balle brugte argumenter og lærebøger og bibellæsninger.

I øvrigt var Grundtvig i familie med Balle, som i 1771 giftede sig med Grundtvigs faster, Frederikke Severine Grundtvig. Og når Grundtvig som det første af sine fornavne hedder Nikolai, så har han dette navn fra biskop Balle, mens det andet af fornavnene, Frederik, stammer fra hans faster, Frederikke Grundtvig. I 1783 var Biskop Balle på visitats hos sin svoger, præsten Johan Grundtvig i Udby, og de har sandsynligvis også snakket familie. Senere samme år fødtes i Udby en dreng, der fik navnet Nikolai Frederik Severin Grundtvig.

Rødderne i Vestenskov

Navnet Nicolai, som bæres både af Balle og Grundtvig, kan følges til-

I Branderlev kirke findes en lille mindeplade over Balles besøg i 1802: »Anno 1802, dom. IX p. trin. blev dette Guds hus beæret af den Guds elskelige, fromme mands nærværelse, den københavnske og sjællandske biskop, hr. doctor N.E. Balle, som tog sæde i denne stol. Til fornøjelig erindring for eftertiden af C. Steen«.

bage til sognepræsten i Vestenskov, magister Nicolai Edinger, der fungerede som præst i Vestenskov fra 1703 til 1747. Da degnen i Vestenskov, Søren Balle, i 1744 fik en søn, blev sognepræsten bedt om at stå fadder til drengen, og han blev opkaldt efter præsten og kom til at hedde Nicolai Edinger Balle.

Biskop Balles far var altså degn i Vestenskov. Degnen boede i huset lige øst for kirken, og vi kan endnu i den gamle degnebolig se en indskrift »SB 1747 MDM«, der er skåret ind i en løsholt under et af vinduerne. SB står for Søren Balle, som var biskop Balles far, og MDM står for Margrethe Dortha Mundt, der var hans mor.

Også Balles morfar, Christian Mundt, var degn i Vestenskov, men blev efter få års tjeneste fradømt embedet som en religiøs fanatiker. Han opfattede tilsyneladende sig selv som en slags profet eller reformator - eller måske var han blot en oprører, der på nogle punkter var forud for sin tid. Han var især utilfreds med, at det var en betingelse for at modtage nadveren, at man forud havde været til skriftemål hos præsten. Chr. Mundt blev indviklet i en strid med sin sognepræst, Nicolai Edinger, og det endte med, at han blev afskediget. Men i tidens løb ændrede traditionerne og reglerne sig i den retning, som Chr. Mundt lod for.

Balles lærebog 1791

Mest kendt - og i visse kredse mest berygtet - er Balle nok for sin lærebog, som i en stor del af sidste århundrede blev brugt som lærebog i religion, både i skolen og ved konfirurationsforberedelsen. Balle skrev i 1791 sin lærebog til afløsning for Pontoppidans lærebog, der stammede fra den pietistiske tid i begyndelsen af 1700-tallet. Balle fandt, at Pontoppidans lærebog var for stor og vanskelig, og han ønskede at erstatte den af en mindre og lettere forståelig lærebog. De fleste steder slog Balles lærebog igennem, og blev den mest almindeligt brugte lærebog i Danmark i mere end et halvt århundrede. I slutningen af sidste år-

hundrede blev Balles lærebog de fleste steder afløst af Baslevs Katekismus, som også kom i mange oplag og blev brugt langt op i dette århundrede.

Det var dog ikke alle steder, at Balles lærebog blev taget i brug. »De stærke jyder« holdt fast ved Pontoppidans lærebog, da de fandt Balles lærebog for tyndbenet. Myndighederne reagerede med fængselsstraffe, men »de stærke jyder« holdt fast ved deres. Og i Norge fandt Balles lærebog heller aldrig rigtig indpas.

Lærebøgerne før Balle var bygget op over skemaet spørgsmål - svar, mens Balle foretrak en mere systematisk form og forsøgte at gøre lærebogen så letforståelig og pædagogisk som muligt. Hvis man sammenligner med andre samtidige forsøg, må man nok sige, at Balle havde held med sit forsøg på at skrive jævnt og let forståeligt; men mange i eftertiden fandt lærebogen for tung og vanskelig. Til illustration af senere tiders forhold til Balles lærebog følger et citat fra en børnebog om forholdene i midten af 1800-tallet. Citatet stammer fra Gudrun Eriksens bog om Ungerne i Bjørnegade 5.

Ungerne fra Nyboder

Hanne og Ida gik i Klerkegades pige-skole. Foruden håndarbejde havde de læsning, skrivning og regning, og så skulle de lære Balles lærebog udenad - ikke ét ord måtte springes over, hver eneste lille »at« og »og« skulle med. Den lærebog var til sorg og plage for børnene. Obaldo havde hver nat bogen under sin hovedpude i håb om, at noget af indholdet skulle liste sig ind i hans genstridige hjerne. Han var slem til at tale i søvne, og det hændte, at søstre hørte ham mumle: »Erfaring vi-

ser, at menneskene ikke er så gode, som de burde være. Alle har fejl, og hos dem alle ytrer sig enten én eller anden ond tilbøjelighed, skønt i forskellige grader...«

Stakkels Baldo var først lige begyndt på lærebogens tredje kapitel, der ventede ham stadig endnu mange sure timer og salte tårer, før han kom til vejs ende.

Ida var i gang med afsnittet om pligterne; hun var lærenem og slap nogenlunde helskindet over vanskelighederne.

Men Hanne havde klaret situationen på sin egen manér. Da hun nåede til syvende kapitel, syntes hun ikke, hun orkede at tage flere af Balles belæringer. Hun spekulerede længe på, hvordan hun skulle klare sagen - så tog hun mod til sig, og en dag sagde hun til skolemesteren: »Vil skolemesteren ikke have, at jeg skal skure madammens gulve?« Det var et godt tilbud, som hans kone sikkert ville tage imod med glæde, og han tog med tak imod det.

»Men så får jeg ikke tid til at lære resten af lærebogen,« fortsatte Hanne.

»Det var jo slemt,« sagde skolemesteren, »men så må vi se, hvad vi kan gøre.«

Siden den dag skurede Hanne en gang om ugen skolemammens gulve og strøede sand på - og hun blev aldrig hørt i Balles lærebog.

Evangelisk-kristelig salmebog 1798

En anden stor opgave, som Balle kom til at beskæftige sig med, var udarbejdelsen af en ny salmebog. Salmebogen kom til at hedde »Evangelisk-kristelig Psalmebog til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt«. Salmebogen blev autoriseret i 1798 og var i brug en stor del af sidste århundrede.

1744	Født i Vestenskov, degneboligen
1755-58	Skolegang i Nakskov
1762	Student fra Slagelse skole
1765	Teologiske embedseksamen i København
1766-70	Studier i Tyskland
1768	Magistergrad fra Københavns Universitet
1771-72	Præst i Kettrup, Hanherred
1771	Ægteskab med en faster til N.F.S. Grundtvig

1774	Teologisk doktorgrad
1772-83	Professor i København
1782	Ægteskab med en datter af Sjællands Biskop
1783	Biskop over Sjælland
1791	Balles lærebog
1793-1808	Bibellæsnings i København
1798	Evangelisk-kristelig salmebog
1808	Afsked som biskop
1816	Død, begravet på Assistenskirkegården i København

Denne indskrift findes på en løsholt i Den Gamle Degnebolig i Vestenskov. SB står for Søren Balle, som var biskop Balles far, og det andet sæt initialer skal nok være MDM, som står for Margrethe Dorothea Mundt.

Balles salmebog var resultatet af et kommissionsarbejde, hvor Balle var formand. Den var meget præget af sin tid: Oplysningstiden - og dens sans for salmer forekommer eftertiden noget indskrænket. Salmebogskommissionen følte sig både berettiget og forpligtiget til at forbedre på de gamle salmer; men de såkaldte forbedringer var ofte en forringelse i forhold til originalen. Man kan f.eks. se på andet vers af Brorsons salme »Op al den ting, som Gud har gjort«, som i Balles salmebog lyder således:

*Og kom end alle kongerne
i deres pragt og vælde,
ej mindste strå frembragte de,
et vink dem selv kan fælde.*

Prøv selv at sammenligne med vers 2 i den nuværende salmebog (nr. 12), hvis tekstform svarer til Brorsons oprindelige udgave.

Set i bakspejlet er der ikke meget positivt at sige om salmebogen. Kingos og Brorsons salmer var allerede optaget i de forudgående salmebøger, og Grundtvig og Ingemann havde endnu ikke skrevet deres salmer. Balles salmebog kasserede en del gamle salmer - heraf mange, der er blevet genoptaget i de senere salmebøger. Og af det meget store antal nyere salmer, som blev optaget for første gang, er der vist nok ingen, der er gået videre til vores nu-

værende salmebog. Men derfor kan salmebogen jo godt have udfyldt sin funktion i samtiden, og der var mange der brugte den med glæde. Og hvis andre i samtiden havde lavet en salmebog, var den utvivlsomt blevet endnu ringere.

Men der var dog et par punkter, hvor salmebogen var med til at bringe noget nyt, som er blevet stående: Den var med til at indføre det frie salmevalg og med dem nummertavlerne. Den vigtigste af de forudgående salmebøger, Kingos salmebog fra 1699, bringer salmerne i den rækkefølge, hvori de skal bruges i gudstjenesten og kirkeåret. Det var i salmebogen på forhånd bestemt, hvilke salmer der skal synges en bestemt søndag, så her havde man ikke brug for nummertavler. I Balles salmebog anføres salmerne derimod efter emne og forsynes med et nummer, ligesom i den nuværende salmebog. Der indledes f.eks. med salmer om Guds væsen og egenskaber. Præsten skal derfor til hver gudstjeneste vælge nogle salmer, der passer til lejligheden. Og sådan har det jo været siden.

Reventlow og Balle

Balle var indehaver i en lang række år af nogle af de højeste embeder i landet. 28 år gammel blev han professor ved universitetet i København, men han kunne formentlig lige så godt have fået en tilsvarende stilling i Tyskland. Og da han var 39 år gammel blev han biskop over Sjællands stift.

Han havde en næsten jævnaldrende, der også færdedes i landets højeste kredse og også kom fra Lolland, nemlig Chr. Ditlev Reventlow, der var nogle få år yngre end Balle. Og begge var de meget præget af deres tid, oplysningstiden. Mens tiden for Reventlow hovedsageligt var med ham i arbejdet for landboreformerne, oplevede Balle snarere tiden som modvind.

Balle var ikke nogen konservativ natur; han ønskede reformer på mange områder, men rundt omkring ham var der mange, der ønskede endnu mere vidtgående reformer. Det var på denne tid, at den

franske revolution fandt sted, og selv om der ikke fandt nogen revolution sted i Danmark, var der mange, der benyttede den nyhvervede trykkefrihed til at fremsætte radikale meninger om kristendommen og kirken. Det skete ofte i en tone, der var så grov og spottende, at det er svært at finde magen til i vore dage.

Balle følte sig derfor tvunget til at gå i forsvar og prøve at ride stormen af. Han udgav forskellige tidsskrifter med indlæg hovedsageligt af ham selv mod kristendommens kritikere. Og han holdt igennem en længere år-række hver søndag i en af Københavns kirker nogle bibellæsninger, hvor han prøvede at imødegå kritikken. På den måde kom han for mange til at stå som en konservativ bevarer af det bestående. Og omvendt var han så meget indstillet på reformer i tidens ånd, at de konservative og ortodokse ikke rigtigt ville kendes ved ham eller støtte ham.

Balle tilhørte andre kredse end Reventlow, idet han var tættere knyttet til Guldberg, der havde været den afgørende person i perioden efter Struense. Og da Guldberg blev fjernet fra magtcentret i København, kom Balle også lidt på afstand af magtens korridorer. På ét område kom Balle og Reventlow dog til at arbejde sammen, nemlig i den store skolekommission der førte frem til folkeskoleloven af 1814, hvor de indførtes undervisningspligt for alle. Oplysning og undervisning var en hovedsag for både Balle og Reventlow, og her arbejdede de hovedsageligt i samme retning, selv om de på mange enkeltpunkter var uenige og udkæmpede mange kampe i skolekommissionen.

Litteratur

Umiddelebart efter Balles død udkom der en biografi om ham af Jens Møller: »Balles Levnet« (1817). Senere i århundredet udsendte L. Koch, der på det tidspunkt var residerende kapellan i Nykøbing Falster, en bog om Balle med titlen: »Biskop Nicolai Edinger Balle« (1876).

KAPPEL-LANGØ - VESTENSKOV - ARNINGE - TILLITZE

Biskop Balles fødselsdag

I anledning af 250 års dagen
for biskop N.E. Balle indbydes der til kirkedag

søndag den 2. oktober

Festgudstjeneste kl. 10.30 i Vestenskov kirke.

Biskop Th. Græsholt prædiker.

Kirkefrokost ca. kl. 12 i Vestenskov præstegård.

»Omkring N.E. Balle« - en mosaik om Balle og hans tid, kl. 14.00 i Vestenskov præstegård.

Medvirkende:

Overlærer H. Bitsch Johansen, Horslunde (men født i Vestenskov):
Balle, Reventlow og skolen.

Museumsinspektør på Reventlowmuseet Johannes Nørgaard Petersen:
Balles tid - billeder fra oplysningstiden.

Sognepræst Holger Villadsen: Gudstjenesten til debat på Balles tid.

Sognepræst Birgitte Villadsen: Balles salmebog.

Rapport fra en salmebogskommission.

Minikoncert i Vestenskov kirke ca. kl. 16.

Alle er velkomne, og man kan deltage i det hele eller i en del, akkurat som man har lyst, tid og energi til.

Tilmelding til frokosten (pris kr. 20,-) til Kappel præstegård,
tlf. 53 94 80 19, eller til menighedsrådsformand Inge Johansen,
tlf. 53 94 85 54, senest fredag før.

Høstgudstjenester

I år er der høstgudstjeneste i alle kirker samme søndag, nemlig *søndag den 11. september*. Tidspunkterne fremgår af kalenderen. Fælles for dem alle bliver, at vi synger høstsalmes og samler ind til forskellige velgørende formål, samt naturligvis at kirkerne er smukt pyntede, helt efter traditionerne.

Ved høstgudstjenesten om eftermiddagen i Vestenskov kirke medvirker konfirmander med sang og andet, og efter gudstjenesten er der høstkirkekafe i Vestenskov præstegård. Alle er hjertelig velkomne!

Eftermiddagsmøder

Også her i efteråret holdes der eftermiddagsmøder den første tirsdag i måneden kl. 14.00 i Kappel præstegård, hvortil man er velkommen fra hele pastoratet. Er der problemer med transport, kan man ringe til

Kappel præstegård - så vil der blive arrangeret kørsel.

Programmet for september, oktober og november er:

Tirsdag d. 6. september: Birgit Thisted og Jytta Christensen, Maribo, viser lysbilledet og fortæller fra en rejse til Uganda og Kenya.

Tirsdag d. 4. oktober: Irene Krøjer Hansen, Kappel, har været et år i Australien, hvor hun har boet og arbejdet hos en familie på en gård. Det vil hun fortælle om og vise billeder fra.

Tirsdag d. 1. november: Torben Johansen, Vestenskov, var på Cypern som FN-soldat for netop 29 år siden. Han vil vise sine lysbilleder fra dengang og trække linier frem til situationen i dag.

Tur til Sydslesvig

For to år siden havde vi besøg her i pastoratet fra de danske menigheder i Sydslesvig. Nu er vi blevet inviteret på genvisit *søndag d. 18. sep-*

tember. Invitationen lyder på deltagelse i gudstjenesten i Kappel kl. 10, frokost, en by- eller havnetur under kyndig vejledning, og til sidst eftermiddagskaffe.

Turen er åben for alle, der har lyst til at komme med, og vi håber at kunne fylde en bus. Men man må stå tidligt op den dag! Der vil blive afgang ca. kl. 5 om morgenen med opsamling forskellige steder. Hjemkomst ved 20-tiden. Pris for bus, færge, frokost og kaffe er 75 kr., og tilmelding er nødvendig.

De nøjagtige oplysninger om tidspunkter mv. vil fremgå af opslag og løbesedler. Og ellers kan man ringe til Kappel præstegård.

Studiekreds

Her i efteråret holdes der tre studiekredsafstener, hvor vi vil beskæftige os med nye salmer, hovedsagelig fra »Tillæg til Den Danske Salmebog«.

Vi vil gennemgå udvalgte salmer og forfattere og naturligvis synge salmerne - alt sammen for bedre at kunne vurdere hvilke salmer, der skal med i en ny salmebog.

Studiekredsen vil blive ledet af os to sognepræster, hvoraf den ene jo har en direkte linie til den salmebogskommission, der for tiden - og også i nogen tid frem arbejder med forslag til en ny salmebog.

Studiekredsafstenerne er sat til følgende onsdage: 28. september, 2. og 23. november, hver gang kl. 19.30 i Vestenskov præstegård. Vi håber, at mange vil være med til at synge og diskutere!

Kulturnat

Kulturforeningen Sølvbjerghøjskatten er initiativtager til et spændende kulturtilbud *lørdag d. 5. november*: En kulturnat med emnet *Døden*, kl. 19.00 - 03.00 i Arninge. Som det fremgår andetsteds i kirkebladet omfatter programmet bl.a. en gudstjeneste og en koncert i Arninge kirke.

Alle helgen

Som det er blevet skik, læses ved gudstjenesterne Alle helgens dag